تاثیر سرمایه گذاریهای دولتی در قالب طرح و پروژه های عمرانی درتثبیت جمعیت سکونتگاه‌های روستایی مطالعه موردی: بخش وراوی شهرستان مهر (استان فارس)

رحمت الله منشی زاده: استادیار گروه جغرافیا دانشگاه شهید بهشتی
ابراهیم رستگار: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

چکیده

توسعه و عمران روستاها از ابزار و عوامل اصلی توسعه ملی به شمار می‌آید. از اینرو و به منظور تامین عدالت و محرومیت زدایی، در سالهای گذشته سکونتگاه های روستایی عرصه انجام طرح ها و پروژه‌های عمرانی وسیعی با حجم سرمایه گذاری بالایی بوده است. به همین دلیل دولت ها با انجام طرح ها و پروژه های عمرانی در قالب برنامه های عمرانی بلند و کوتاه مدت در پی رسیدن به شرایط مطلوب زیستی در سکونتگاه های روستایی بوده است. براین اساس دولت ها با صرف هزینه های زیاد اقدام به اجرای طرح ها وپروژه‌های عمرانی در سکونتگاه‌های روستایی نموده‌اند. این مقاله با مد نظر قرار دادن حجم طرح ها و پروژه های عمرانی صورت گرفته در بخش وراوی به تبیین پیامدهای حاصل از اینگونه طرح ها وپروژه‌ها در تثبیت جمعیت سکونتگاه‌های روستایی این محدوده پرداخته است. روش تحقیق دراین پژوهش کمی و بر داده های اسنادی استوار است. جامعه آماری این پژوهش تمامی ۱۵ سکونتگاه موجود بخش وراوی شهرستان مهر(استان فارس) را شامل می گردد. برای سنجش معناداری دو مولفه سرمایه گذاری طرح های عمرانی و روندهای جمعیتی حاکم بر سکونتگاه های روستایی از روش همبستگی پیرسون استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میزان همبستگی سرمایه گذاری طرح های عمرانی و تثبیت جمعیت سکونتگاه های روستایی بخش بسیار پایین بوده است و

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

ارتباط معنا داری بین حجم سرمایه گذاری و تثبیت جمعیت سکونتگاه های روستایی وجود ندارد، به گونه‌ای که از مجموع ۱۵سکونتگاه این بخش ۹ سکونتگاه روستایی در دوره ۱۳۸۵-۱۳۷۵ به نرخ رشد منفی جمعیتی رسیده‌اند و سکونتگاه‌های دیگر دارای کاهش شدید نرخ رشد جمعیتی بوده اند.

کلید واژه ها: طرح های عمرانی روستایی، ارزیابی، تثبیت جمعیت، توسعه یکپارچه روستایی، بخش وراوی

مقدمه

ایران با داشتن نزدیک به شش دهه تجربه برنامه‌ریزی۱۳۸۷-۱۳۲۷در زمره پرسابقه ترین کشورهای درحال توسعه در این زمینه است. طی این مدت مجموعا ۱۰ برنامه عمرانی درکشور طراحی شده است. ۶ برنامه عمرانی در سالهای پیش از سال ۱۳۵۷ طراحی که ۵ برنامه آن به اجرا درآمد. در سال های بعد از انقلاب نیز ۵ برنامه تهیه شده است. از این تعداد ۴ برنامه آن اجرایی و برنامه پنجم توسعه دردست اجراست. اجرای طرح ها و پروژه‌های عمرانی روستایی چه در قالب این برنامه‌ها و چه درقالب برنامه های کوتاه مدت، با اهداف و سیاست گذاری های معین و مشخص در پی ایجاد تغییرات و تحولات توسعه و رسیدن به شرایط مطلوب زیستی بوده است.

آنچه که به صورت مداوم مورد توجه است و اسناد بالادستی و کارشناسان برجسته آن را تایید می‌کنند، اینست که عرصه های روستایی با توجه به حجم بالای طرح های عمرانی و صرف هزینه های بسیار هنوز نتوانسته‌اند به سطح مشخصی از توسعه دست یابند و همچنان این عرصه ها در ابعاد متفاوت زیست محیطی، اجتماعی- اقتصادی وفضایی دچار مسائل و نارسایی های عدیده ای هستند(سعیدی،۱۳۸۳،ص۱۱-۲). در تأیید این نکته می توان به آمار های رسمی موجود در ارتباط با عرصه های روستایی و سیاستهای اتخاذ شده در قالب برنامه های توسعه استناد کرد. به عنوان مثال می توان به برنامه چهارم توسعه و سیاستهای حاکم بر بخش عمران روستایی و در سطح بالاتر به اهداف مد نظر در سند چشم اندازجمهوری اسلامی در افق ۱۴۰۴ که می تواند در ارتباط با توسعه وعمران روستایی باشد، به عنوان گواه وسندی برمسائل و نارسایی های عرصه های روستایی برشمرد (سند چشم انداز،۱۳۸۲، ص ۲).

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

- کاهش سهم جمعیت روستایی کشور از ۶۲ درصد در سال ۱۳۴۵به ۳۸ درصد در سال ۱۳۷۵ وسپس به ۳۱ درصد در سال ۱۳۸۵،در حالی روی داده است که مجموع نرخ رشد طبیعی جمعیت در محیط های روستایی در همه سال ها از نرخ متوسط ملی بالاتر بوده است(مرکز آمار ایران، فایل کامپیوتری، ۱۳۸۵).

-کاهش جمعیت شاغل روستایی کشور از ۸۷ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۸۵ درصد در سال ۱۳۸۵و به تبع آن افزایش نرخ بیکاری روستایی از ۱۳ درصد به ۱۴ درصد رسیده در حالیکه در سال های فوق درصد شاغلین در سطح ملی از ۸۵ درصد به ۸۷ درصد افزایش داشته است(مرکز آمار ایران، فایل کامپیوتری ،۱۳۸۵).

این پژوهش در پی پاسخ به این سئوال است که با توجه به اهداف مد نظر در برنامه های توسعه و اتخاذ رویکردهای متمرکز و بالا به پایین در امر برنامه ریزی و همچنین حاکمیت برنامه ریزی بخشی، اجرای طرح های عمرانی در عرصه های روستایی تا چه حد توانسته است به عنوان عامل اثر گذار، موجب تغییرات و تحولات توسعه ای و به ویژه تثبیت جمعیت سکونتگاه های روستایی باشد؟ در این راستا پژوهش حاضر درصدد است تا ارتباط بین فعالیتهای عمرانی و تثبیت جمعیت سکونتگاه های روستایی در بخش وراوی را تبیین کند.

روش تحقیق

با توجه به ماهیت کاربردی- بنیادی پژوهش و ماهیت داده های آماری که اسنادی است و از سازمان‌های متولی در سطوح استانی و محلی گردآوری گردیده‌اند، از روش همبستگی پیرسون بین دو مولفه سرمایه گذاری طرح های عمرانی و روندهای جمعیتی حاکم بر سکونتگاه های روستایی استفاده شده است. در روش پیرسون، همبستگی بر مبنای کوواریانس دو متغییر و انحراف معیار آنها تنظیم شده است. مثبت بودن ضریب حاصل از این روش به معنای وجود رابطه مثبت و منفی بودن آنها به معنای رابط معکوس میان این دو متغییر است. جامعه آماری این پژوهش تمامی ۱۵ سکونتگاه موجود بخش وراوی شهرستان مهر(استان فارس) است و میزان سرمایه گذاری عمرانی و تعداد جمعیت سکونتگاه ها به تفکیک رده های جمعیتی مورد تبیین قرار گرفته است.

توسعه‌نیافتگی و پیامدهای ناشی از مشکلات و کمبودهای موجود درمکان های روستایی ، نشان از آن دارد که سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته متناسب با نیازهای درونی سکونتگاه های روستایی نبوده است و با اجرای چندین برنامه و اجرای طرح ها و

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

پروژه های بی شمار اهداف مد نظر محقق نگردیده است. ضروری است که با شناخت دقیق تر و بررسی بیشتر طرح ها وپروژه های عمرانی و شناسایی نواقص و نارسایی های آنها، تغییراتی دراین مکانیزم و فرایند صورت گیرد تا ازاین طریق بتوان بسترهای لازم را برای توسعه سکونتگاه های روستایی فراهم ساخت. این پژوهش نیز بر آن است تا در راه شناخت اثرگذاری طرح ها و پروژه های عمرانی و مکانیزم تغییرات ایجاد شده در سکونتگاه های روستایی بخش وراوی شهرستان مهر بپردازد. این پژوهش، شناخت وبررسی پیامدهای طرح ها وپروژه های عمرانی بر تثبیت جمعیت سکونتگاه های روستایی را به عنوان یک هدف کلیدی دنبال می نماید.

مبانی نظری تحقیق

چارچوب نظری این تحقیق بر مبنای راهبرد "توسعه یکپارچه روستایی" پایه ریزی شده است راهبردی که بنیان فکری آن بر " تئوری سیستم ها " استوار می باشد. تفکر توسعه یکپارچه، با ناکامی‌های به وقوع پیوسته در نتایج پروژه‌های مختلف روستایی و با ابداع و عمومیت‌یابی تئوری سیستم‌ها در اواخر دهه ۱۹۶۰ مطرح می‌گردد(شیرازیان، ۱۳۷۵،ص ۲۳). اندیشه توسعه یکپارچه یا همه‌جانبه روستایی اصولاً بر این اصل اساسی استوار است که سکونتگاه‌های روستایی همچون تمام پدیده‌ها و واحدهای مکانی ـ فضایی در واقع نظام هایی هستند که اجزای آن با یکدیگر در کنش متقابل بوده، هرگونه تغییری در یک جزء به سایر اجزاء منتقل می‌شود و بنابراین اجزای گوناگون باید به گونه‌ای هماهنگ و همنوا در جهت اهداف نظام عمل کنند. اگر جزء یا بخشی از نظام، تحت‌تاثیر نیروهایی فعال شود، اما با سایر اجزاء یا بخش ها همسو و هماهنگ نباشد، عملکرد نظام در کل مطلوب نخواهد بود. بدین ترتیب، رویکرد توسعه یکپارچه روستایی از آنجا که بر هماهنگ‌سازی تمام جنبه‌ها و اجزای زندگی و فعالیت و بهره‌گیری از منابع انسانی و محیطی تاکید می‌ورزد، اصولاً رویکردی سیستمی به شمار می‌رود. آنچه موجب استقبال کارشناسان توسعه روستایی از رویکرد توسعه یکپارچه روستائی می‌گردد، ضعف و ناکارآمدی رویکرد بخشی در زمینه توسعه روستایی می‌باشد. این رویکرد اصولاً گرایشی منطقه‌ای به شمار می‌آید؛ و توسعه روستایی را نه در محدوده واحدهای روستایی، بلکه در مجموعه‌ها، نواحی و مناطق روستایی قابل اجرا می‌داند و بدینسان بیش از هرچیز بر جنبه‌های مکانی ـ فضایی توسعه روستایی تاکید می‌ورزد(سعیدی، ۱۳۷۷،ص ۱۵۷-۱۵۸). ماهیت برنامه‌ریزی توسعه یکپارچه نواحی روستایی اقتضا می‌کند،

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

جهت‌گیری این نظام برنامه‌ریزی متاثر از خصیصه‌های درونی آن، فراگیر و همه‌جانبه‌نگر بوده و اتصال بین فرآیندهای برنامه‌ریزی از پائین به بالا و بالا به پائین را مدنظر قرار دهد (نظری،۱۳۸۰،ص ۴۵). براین اساس، برای انطباق ساختار اداری بخشی موجود در کشورهای در حال توسعه با نیازهای افقی یا به عبارتی نیازهای فضایی طرح‌ها، باید از دو رهیافت، یا ترجیحاً ترکیبی از دو رهیافت، استفاده کرد:

ـ عدم تمرکز برنامه‌ریزی و اجرا، به طوری که مقامات محلی، کنترل و اعمال‌نظر بیشتری بر روی پروژه داشته باشند.

ـ تشکیل کمیته‌های هماهنگی در سطوح ناحیه‌ای منطقه‌ای و ملی(مهندسین مشاور DHV، ۱۳۷۱،ص ۱۲۱).

راندینلی معتقد است که اگر دولتها در کشورهای در حال توسعه بخواهند از نظرجغرافیایی به توسعه یکپارچه برسند، بایستی در الگوی گستره جغرافیایی سرمایه‌گذاری کنند. به عقیده وی تمرکز سرمایه در یک یا چند شهر بزرگ به طور خودکار موجب گسترش توسعه از طریق فرآیندهای «رخنه به پائین» نخواهد شد و همزمان بسیاری از خدمات، امکانات و فعالیتهای تولیدی لازم برای توسعه منطقه‌ای جمعیت هایی که در حد تراکم بسیار پائینی پراکنده هستند، نمی‌تواند تامین شود. بنابراین اگر توسعه اقتصادی همراه با برابری اجتماعی و جغرافیایی بیشتری مدنظر باشد، بایستی سرمایه‌گذاری براساس الگوی «نظام غیرمتمرکز» انجام گیرد. به عبارت دیگر سرمایه‌ها بایستی از نظر راهبردی در سکونتگاه هایی استقرار یابند تا بتوانند به جمعیت زیادی که در آنجا و در نواحی روستایی کم‌تراکم پیرامون آن سکونت دارند به آسانی قابل دسترس باشند. این الگوی «تمرکز غیرمتمرکز» می‌تواند، به طور کارآمدتر و موثرتری به یک نظام سکونتگاهی یکپارچه و متصل به هم دست یابد. یک نظام سکونتگاهی سلسله مراتبی نه تنها می‌تواند، حجم زیادی از خدمات و امکانات مورد نیاز نواحی روستایی را به منظور افزایش تولیدات کشاورزی و درآمد تامین نماید، بلکه می‌تواند پیوندهای تجاری، حمل‌ونقل و روابط اداری را نیز در یک ناحیه ایجاد کند که آنرا به خودکفایی اقتصادی می‌رساند(Rondinelli:1985,PP.1.2). بنابراین، چنین راهبردی از برنامه‌ریزی بایستی متکی بر دو اصل «مشارکت مردمی» و «هماهنگی و یکپارچگی» نهادهای حمایت‌کننده باشد.

الف: مشارکت موثر مردم در فرآیند برنامه‌ریزی، مشارکت در مفهوم گسترده‌اش به معنی برانگیختن انگیزه مردم و در نتیجه به معنی افزایش درک و توان روستائیان جهت پاسخگویی به طرح‌های توسعه، و نیز به مفهوم تشویق ابتکارات محلی است. در زمینه توسعه روستایی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

مشارکت شامل دخالت مردم در فرآیند تصمیم‌گیری، در اجرای طرح‌ها. سهم آنها از منافع طرح‌های توسعه و مداخله آنها در ارزیابی این‌گونه طرح‌ها می‌شود (اوکلی و مارسدن،۱۳۷۰، ۳۳). براین‌اساس، برای تحقق امر مشارکت در توسعه روستایی و ایجاد زمینه لازم برای تحقق مشارکت در تصمیم‌گیری، اجرا، منافع و ارزیابی و نظارت در توسعه اجرای دستورالعمل‌های زیر الزامی است:

ـ تحقق بخشیدن به عدم تمرکز به منظور تسهیل تصمیم‌گیری در سطح محلی؛

ـ ایجاد هماهنگی موثر در سطح محلی برای تشویق مشارکت محلی؛

ـ ایجاد سازوکار برنامه‌ریزی در سطح محلی تا مردم بتوانند به نحو موثری در آن مشارکت کنند.(همان، ص ۳۵)

سعیدی بر این عقیده است که دو عامل: یکی، بعضاً بی توجهی به روابط ومناسبات قومی - طایفه ای در محیط های روستایی و دیگری موازی کاری دستگاه ها و نهادهای توسعه گرا در امور روستاها نیز در اغلب موارد از موانع جدی جلب اعتماد و مشارکت روستاییان به حساب می آید (سعیدی،۱۳۸۳،ص۱۱).

ب: هماهنگی و یکپارچگی نهادها: هماهنگی و یکپارچگی نهادها به عنوان دومین مولفه در توسعه یکپارچه از اهمیت بسزائی برخوردار می‌باشد. سنتز مولفه هماهنگی و یکپارچگی نهادها در توسعه یکپارچه در چهار سطح الزامی می‌داند:

۱ـ سطح ملی

۲ـ سطح وزارت‌خانه‌ها

۳ـ سطح شرکت ها، واحدهای تصمیم‌گیری محلی و خانوارها که حلقه ارتباط‌دهنده سطح مدیریت پروژه با نظام‌های بالاتر است.

۴ـ سطح پروژه؛ ایجاد یک مدیریت(یا دستگاه اداری) جهت نیل به اهداف ویژه و خاص، مدیریت اجرایی در اغلب اوقات به عنوان یک سطح اساس از جریان توسعه، نادیده انگاشته می‌شود (Center Semiar :1975.P. 161).

سرمایه گذاری طرح ها وپروژه های عمرانی در برنامه های توسعه

در سالهای اولیه بعد از انقلاب (۱۳۵۷-۱۳۶۸)بدلیل شرایط خاص حاکم بر کشور عملا برنامه ای برای توسعه در سطح ملی به اجرا در نیامد و اهداف عمرانی و اقتصادی کشور بر پایه تبصره بودجه سالانه تنظیم می گردید. براساس گزارش عمران روستایی جهاد سازندگی سابق در طی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

این سال ها نزدیک به ۲۳۰ میلیارد ریال به امر توسعه خدمات عمومی و بهداشتی درروستاها اختصاص یافت و مبلغ ۶۱۰ میلیارد ریال از اعتبارات ملی به توسعه روستایی تعلق گرفت (معاونت عمران روستایی جهاد سازندگی،۴۷،۱۳۷۳). دربرنامه اول توسعه(۱۳۷۲-۱۳۶۸) مهمترین اقدامات عمران روستایی کشور بر اساس تبصره ۵ قانون بودجه این برنامه، توزیع عادلانه اعتبارات دربین استان های کشور بود. به طورکلی عمده اهداف کمی مرتبط با مسایل روستایی در این برنامه، که بیشتر جنبه خدمات زیر بنایی داشت، بدین شرح است:

- تهیه ۷۶۱ طرح هادی و بهسازی روستایی
- اجرای ۸۴۲ پروژه عمران روستایی
- مطالعه، احداث و روکش ۲۵۲۰کیلو متر راه روستایی
- برق رسانی به ۱۰۰۰۰روستا، به طور متوسط سالانه ۲۰۰۰ روستا به طوری که در پایان سال ۱۳۷۲(پایان برنامه اول) تقریبا تمام روستاهای بیش از ۵۰ خانوار کشور از نعمت برق برخوردار گردند ودرصد خانوار های برق دار در این سال به ۷۰ درصد برسد؛
- تامین آب آشامیدنی ۹۳۴۰ روستا؛ و
- میزان دسترسی جمعیت ساکن در مناطق روستایی به آب آشامیدنی سالم از ۷۰ درصد در سال ۱۳۶۷ به ۹۰ درصد در سال ۱۳۷۲ برسد (وزارت جهاد سازندگی سابق، ۱۳۷۳) .

بر اساس گزارش عملکرد پنج ساله اول جهاد سازندگی فعالیت های عمران روستایی شامل ۱۲۵۸۹/۶۸کیلومتر احداث راه روستایی ، عشایری و جنگلی و طراحی و اجرای بهسازی ۱۲۷۲ روستا، تامین آب آشامیدنی ۵۰۱۲ روستا وبرق رسانی ۵۴۴۷ روستا بوده است.

در سال پایانی برنامه مبلغ ۲۶۹۷.۳۷۹ میلیارد ریال در مناطق روستایی کشور سر مایه گذاری به قیمت جاری شده است.(گزارش عملکرد برنامه پنجساله اول جهاد سازندگی،۱).

در قانون مصوب برنامه دوم توسعه کشور (۱۳۷۴-۱۳۷۸) سه برنامه اجرایی در زمینه بهسازی و نوسازی روستاها، ساماندهی روستاهای پراکنده و ایجاد و توسعه صنایع روستایی در نظر گرفته شد که از این طریق می توان "امکان سنجی توسعه یکپارچه ۱۰۰ ناحیه روستایی، اصلاح کالبدی ۹۰۰ روستا، بهسازی ۵۰۰ روستا و ایمن سازی ۵۰۰ هزار واحد مسکونی به همراه ساماندهی ۱۰۰ ناحیه روستایی پراکنده و نیز تکمیل و راه اندازی ۳۳ ناحیه صنعتی روستایی نیمه تمام پیش بینی گردیده است (قانون برنامه دوم توسعه ص ۱۱۹) در این برنامه

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

۳۲۹/۱ میلیارد ریال اعتبار جاری و ۳۰۱/۶ میلیارد ریال اعتبار عمرانی برای توسعه روستاها در نظر گرفته شده است.(پیوست لایحه برنامه دوم، ص ۵- ۲)

برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی وفرهنگی(۱۳۷۹-۱۳۸۳) برمحور توسعه پایدار تنظیم گردیده است. در این برنامه، مشکلات و تنگنا های جامعه روستایی به شرح زیر مورد تاکید قرار داشت:

- عدم ایجاد فرصتهای شغلی جدید در روستا ها؛
- بالا بودن ناامنی در حوزه فعالیت های اقتصادی؛
- نابسامانی کالبدی و محیطی در روستاها و نازل بودن کیفیت مسکن روستاییان؛
- فقدان سازوکار و زمینه های لازم برای جذب سرمایه در محیط روستایی برای سرمایه گذاریهای تولیدی به ویژه فعالیت های مرتبط با بخش کشاورزی و عمرانی
- ناکارامدی نظام بهره برداری؛
- عدم شکل گیری نظام مدیریت مشارکتی کارآمد؛
- پراکندگی شدید نقاط جمعیتی، تعدد مراکز جمعیتی و کوچک بودن و ناپایداری بسیاری از آبادیها؛
- فقدان نگرش جامع به مسایل توسعه روستایی؛
- فقدان نگرش هماهنگ در توسعه روستایی و شهری؛ و
- فقدان ساختار اجرایی مناسب و تقسیم کار مشخص برای عمران و توسعه روستایی (سند برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹-۱۳۸۳).

در این برنامه مبلغ ۱۰۶۱۶۱۳۱ میلیون ریال در بخش نوسازی وعمران روستایی هزینه شده است(سازمان مدیریت وبرنامه ریزی، گزارش اقتصادی برنامه سوم توسعه ۱۳۸۲،ص ۱۵۰۴-۱۵۰۵)

بر اساس ماده ۱۹ قانون برنامه چهارم توسعه و به منظور ارتقاء شاخص های توسعه روستایی وعشایری دولت مکلف بوده است ترتیبی اتخاذ نماید تا :

الف) سیاست گذاری،برنامه ریزی،راهبری و نظارت در امور توسعه روستایی انجام گیرد.

ب) شاخص های مذکور نسبت به پایان برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی وفرهنگی جمهوری اسلامی ایران حداقل ۲۵ درصد افزایش یافته وساماندهی اسکان عشایر با حفظ توانمندیهای اقتصادی در حد ۵۰ درصد جمعیت عشایر کشور صورت پذیرد.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

ج) اعتبارات روستایی وعشایری در طول برنامه به میزان ارقام بودجه سالانه ۱۰۰درصد تخصیص وپرداخت گردد(قانون برنامه چهارم توسعه،۱۳۸۳،ص۹). در این راستا سیاست های کلی برنامه چهارم توسعه در ارتباط با فصل توسعه وعمران روستایی چنین تدوین گردیدند که:

- تلاش برای تحقق عدالت اجتماعی وایجاد فرصت های برابر وارتقاء سطح شاخص هایی از قبیل: سلامت، افزایش در آمد سرانه؛
- رفع محرومیت ها خصوصا در مناطق روستایی؛
- هویت بخشی به سیمای شهر و روستا ؛
- توسعه روستا ها : ارتقاء سطح درآمد وزندگی روستاییان وکشاورزان ورفع فقر، با تقویت زیر ساخت های تولید وتنوع بخشی وگسترش فعالیت های مکمل به ویژه صنایع تبدیلی وکوچک وخدمات نوین با تاکید بر اصلاح نظام قیمت گذاری محصولات (سازمان مدیریت وبرنامه ریزی ،۱۳۸۴،ص۱۲۵۷-۱۲۶۱).

و مهم‌ترین فعالیت‌ها و سیاستگذاریهای مرتبط با عمران روستایی در این برنامه عبارتند از:

- سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، راهبری و نظارت در امور توسعه روستایی؛
- ارتقاء شاخص‌های توسعه روستایی و عشایری؛
- ارایه تسهیلات متناسب با سهم متقاضیان سرمایه‌گذاری در طرح‌های اشتغال‌زا، به منظور ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاری و اشتغال در مناطق کمتر توسعه‌یافته؛
- صدور سند مالکیت املاک واقع دربافت مسکونی روستاها برای کلیه روستاهای دارای شورای اسلامی و مراکز دهستان ها؛
- بهره‌گیری از قابلیت های محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطقه روستایی و ...(گزارش اقتصادی سال اول برنامه چهارم، ۱۳۸۴،ص ۱۲۶۱ـ۱۲۵۷.)

آنچه در اسناد برنامه چهارم قابل تامل است اینکه جامعه روستایی هنوز با کاهش جمعیت،کمبود فرصت های شغلی، پایین بودن زیر ساختهای تولید و پایین بودن سطح درآمد جامعه روستایی نسبت به جامعه شهری همراه است.

سرمایه گذاری طرح ها وپروژه های عمرانی در بخش وراوی

مجموعه سرمایه گذاریهای دولتی که در قالب طرح و پروژه های عمرانی در سکونتگاه های روستایی محدوده مورد بررسی مشاهده می شود در دو شکل سرمایه گذاریهای بخشی و

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سرمایه گذاریهای نقطه ای وپهنه ای[۱] می توان بررسی کرد. سرمایه گذاری های بخشی را می توان به سرمایه گذاری های درمانی- بهداشتی، آب رسانی روستایی و ترمیم و توسعه آن، تهیه و اجرا طرح های هادی و بهسازی، طرح های کمیته امداد، طرح های مخابرات روستایی، مجموع دریافتی شهرداری وراوی از وزارت کشور، برق رسانی روستایی و احداث واصلاح شبکه، احداث وتعریض راه روستایی، طرح ها و سرمایه گذاریهای تولیدی، طرح ها و پروژه های آموزشی، طرح ها و پروژهای منابع طبیعی می توان اشاره کرد. براساس اسناد و مدارک لازم در ارتباط با حجم سرمایه‌گذاری طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی در بخش وراوی در فاصله سالهای بعد از انقلاب اسلامی (۱۳۸۷ ـ ۱۳۵۸) مبلغ ۱۲۰۲۹۱.۸ میلیارد ریال در روستاهای بخش به صورت نقطه‌ای و رقمی معادل ۶۷۵۰ میلیون ریال به صورت پهنه‌ای هزینه شده است. سرانه این ارقام برای روستاهای این بخش به ترتیب ۸۰۱۹.۴۵۳ و ۴۵۰ میلیون ریال است. در همین ارتباط، میانگین سالانه سرمایه‌گذاری عمرانی به صورت نقطه‌ای طی این سالها معادل ۴۲۳۴.۴۵۳ میلیون ریال بوده است.

رده بندی روستاها بر حسب حجم سرمایه گذاری عمرانی

به منظور ارزیابی پراکنش سرمایه گذاری طرح ها و پروژه های عمرانی مبتنی بر تعداد و جمعیت سکونتگاه های بخش وراوی در پنج رده طبقه بندی گردیده و سپس بر اساس برآورد حجم سرمایه گذاریهای صورت گرفته مطابق با رده مشخص موضوع مورد بررسی قرار گرفت(جدول شماره ۱). در رده اول جمعیتی تعداد ۷ روستا با ۲۹۱ نفر قرار دارد. در این رده حجم سرمایه گذاری عمرانی انجام شده معادل ۹۶۷۱.۶۲ میلیون ریال و ۸.۷۴ درصد از کل سرمایه گذاری های عمرانی انجام شده است. این میزان سرمایه گذاری نسبت به سهم سکونتگاه بسیار پایین و نسبت به سهم جمعیتی در حد بالایی قرار دارد.

در رده دوم جمعیتی که شامل روستاهای بین ۲۵۰ تا ۴۹۸ نفر می گردد تنها یک روستا قرار دارد، که ۴.۲۹ درصد از جمعیت بخش را شامل می شود. برای این رده رقمی معادل ۴۶۳۰.۳۸۵ میلیون ریال و۴.۷۷ درصد از کل حجم سرمایه گذارهای عمرانی انجام شده است. براین اساس این رده نسبت به سهم جمعیتی و تعداد سکونتگاه دارای حجم سرمایه گذاری پایین تری است.

[۱] – مفهوم از عباس سعیدی؛ نک:سعیدی، ۱۳۸۶

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

در رده سوم جمعیتی(۹۹۹ تا ۵۰۰ نفر) سه روستا با جمعیت ۲۳۵۴ نفر قرار دارد. نسبت سرمایه گذاری عمرانی در این روستاها معادل ۲۶۶۶۹.۴۶ میلیون ریال است که نسبت به تعداد سکونتگاه و وزن جمعیتی از سهم متعادلی برخوردار است.

در رده چهارم که شامل روستاهای رده ۲۴۹۹-۱۰۰۰ نفر است نیز سه روستا قرار دارد. جمعیت این سکونتگاه ها برابر با ۴۴۱۲ نفر می باشد که ۳۸ درصد از کل جمعیت محسوب میگردد. حجم سرمایه گذاری این رده برابر با ۳۸۳۴۰.۲۵ میلیون ریال و۳۱.۳۱ درصد مجموع سرمایه گذاری را شامل می گردد.

در آخرین رده (بیش از ۲۵۰۰ نفر) تنها یک سکونتگاه (شهر وراوی) قرار دارد که معادل ۶.۶ تعداد سکونتگاه های بخش است. این رده ۳۴.۹۳ درصد جمعیت را درخود جای داده است. حجم سرمایه گذاری معادل با ۴۰۵۷۷.۶۶ میلون ریال است که ۳۳.۰۷ درصد کل سرمایه گذاری را شامل می شود.

جدول شماره(۱) پراکنش سرمایه گذاری عمرانی نسبت به جمعیت و تعداد روستاها در سال ۱۳۸۵

کد جمعیت	تعداد روستا	درصد از کل روستا	تعداد جمعیت	درصد از کل جمعیت	میزان سرمایه گذاری (میلیون ریال)	درصد از کل سرمایه گذاری
کمتر از ۲۵۰ نفر	۷	۴۶.۶۷	۲۹۱	۲.۵۱	۹۶۷۱.۶۲	۸.۷۴
۲۵۰ تا ۴۹۹ نفر	۱	۶.۶۷	۴۹۸	۴.۲۹	۴۶۳۰.۳۸۵	۴.۷۷
۵۰۰ تا۹۹۹ نفر	۳	۲۰	۲۳۵۴	۲۰.۲۷	۲۶۶۶۹.۴۶	۲۲.۱۲
۱۰۰۰ تا ۲۴۹۹ نفر	۳	۲۰	۴۴۱۲	۳۸	۳۸۳۴۰.۲۵	۳۱.۳۱
بیش از ۲۵۰۰ نفر	۱	۶.۶۷	۴۰۵۶	۳۴.۹۳	۴۰۵۷۷.۶۶	۳۳.۰۷
جمع	۱۵	۱۰۰	۱۱۶۱۱	۱۰۰	۱۲۷۰۴۱.۸	۱۰۰

ماخذ: مرکز آمار ایران و براساس اسناد و مداراک موجود در نهادها و سازمانهای مختلف شهرستانهای مهر ولامرد

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

بررسی وضعیت سرمایه‌گذاری طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی حاکی از آن است که میانگین ۸۴۶۹.۴۵ و انحراف استاندارد ۲۹۵۸۱.۶۵ است. با بررسی حاصله می‌توان نتیجه گرفت که این ارقام نشانگر ناهمگونی بارزی هستند. زیرا هر چه این ارقام بزرگتر باشند میزان همگونی در میزان سرمایه‌گذاریها در سکونتگاه‌های روستایی کمتر است.

طرح های عمرانی و میزان تثبیت جمعیت روستایی

جمعیت سکونتگاه های روستایی بخش وراوی در سرشماری عمومی سال ۱۳۵۵ برابر با ۵۶۶۳ نفر بوده است که این تعداد در سرشماری عمومی سال ۱۳۶۵ به ۹۱۸۰ نفر(۱۶۸۲ خانوار) و درسرشماری سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ به ترتیب به ۱۱۴۶۶ نفر(۱۸۷۴ خانوار) و۱۱۶۱۱ نفر(۲۴۲۲ خانوار) رسیده است. با وجود افزایش جمعیت کل سکونتگاه های روستایی محدوده مورد بررسی ، اما آهنگ رشد جمعیت این بخش با روندی رو به کاهش همراه بوده است. داده های آماری نشان می دهد که اگر چه رشد جمعیت روستایی بخش در دهه ۱۳۶۵-۱۳۵۵ از نرخ بالایی برخوردار است وبه نسبت ۴/۹۵ درصد می رسد اما این نسبت در دهه ۱۳۷۵- ۱۳۶۵با افت رشد جمعیتی همراه است و به نسبت ۲/۱۷ می رسد. این رقم در دهه ۱۳۸۵-۱۳۷۵ رو به نقصان بوده و به نسبت ۰/۰۹ درصد سالانه کاهش می یابد

جدول شماره (۲) روند تغییرات جمعیتی روستاهای بخش وراوی در دوره های سرشماری ۱۳۸۵-۱۳۵۵

سال سرشماری	جمعیت		رشد سالانه جمعیت
	خانوار	نفر	
۱۳۵۵	-	۵۶۶۳	۴/۹۵
۱۳۶۵	۱۶۸۲	۹۱۸۰	
۱۳۷۵	۱۸۷۴	۱۱۴۶۶	۲/۱۷
۱۳۸۵	۲۴۲۲	۱۱۶۱۱	۰/۰۹

ماخذ: مرکز امار ایران فرهنگ آبادی‌ها سالهای ۱۳۵۵-۱۳۶۵-۱۳۷۵ و فایل کامپیوتری جمعیت ۱۳۸۵

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

به منظور تبیین میزان همبستگی نگه داشت و تثبیت جمعیت سکونتگاه های روستایی با حجم سرمایه گذاری طرح ها و پروژه‌های عمرانی ، به بررسی حجم سرمایه گذاری و روندهای جمعیتی حاکم بر سکونتگاه های روستایی در محدوده زمانی ۱۳۸۵-۱۳۵۵ می پردازد. در دوره زمانی ۱۳۸۷- ۱۳۵۸ مبلغی معادل ۱۲۷۰۴۱.۸میلیون ریال(قیمت پایه سال ۱۳۸۷)در سطح سکونتگاه های بخش وراوی هزینه گردیده است. از مجموع ۱۵ سکونتگاه موجود در بخش سکونتگاه های چاه شرف، خالده، میرملکی، وراوی، نرمان، خوزی، نورآباد و چاه گزی دارای جمعیت بالای ۱۰۰ خانوار می باشند که در برنامه ریزیهای توسعه به آنها توجه ویژه صورت گرفته است و در مجموع این ۸ سکونتگاه ۱۱۰۴۱۹.۸ میلیون ریال و معادل ۸۶.۹ درصد که با احتساب سرمایه گذاری بین سکونتگاهی که بیشتر در اختیار این سکونتگاه ها بوده به ۹۲.۵۴ درصد کل حجم سرمایه گذاری طرح و پروژه های عمرانی است در این سکونتگاه ها توزیع گردیده است(جدول شماره ۳).

بر این اساس به بررسی میزان همبستگی سرمایه گذاری عمرانی با نرخ رشد جمعیت در دو دهه ۷۵-۶۵ و ۷۵-۸۵ پرداخته‌ایم. شاخص نرخ رشد مهمترین شاخص تثبیت جمعیت و پایداری جمعیتی سکونتگاه ها محسوب می گردد. در دهه ۱۳۷۵-۱۳۸۵ از مجموع ۱۵ سکونتگاه موجود ۹ سکونتگاه به نرخ رشد منفی رسیده اند که ۵ سکونتگاه دارای رتبه های سه، چهار، شش، هفت و هشت حجم سرمایه گذاری بوده ومجموعا ۳۹.۷ درصد سرمایه گذاری مستقیم را شامل می گردد. دو روستای نورآباد با رتبه ۵ میزان سرمایه گذاری و روستای گودرزی با رتبه ۱۲ به نرخ رشدی نزدیک به صفر رسیده اند با احتساب این دو روستا و ۹ سکونتگاه دارای نرخ منفی رشد، حجم سرمایه گذاری برابر ۵۱.۶ درصد کل سرمایه گذاری است. دو سکونتگاه مرکزی وراوی و خوزی نیز با کاهش نرخ رشد نسبت به دهه قبل همراه هستند.

محاسبه همبستگی میان شاخص نرخ رشد و حجم سرمایه گذاری نشان می دهد که همبستگی میان حجم سرمایه گذاری با نرخ رشد جمعیتی سکونتگاه ها در دهه ۱۳۷۵-۱۳۶۵ معادل ۰.۱۰۳و در دهه ۱۳۸۵-۱۳۷۵ معادل ۰.۲۰۱ است. این ارقام نشان می دهند که هیچ گونه رابطه مثبتی میان این دو مولفه برقرار نیست و برعکس در سکونتگاه‌هایی که حجم بیشتری از سرمایه گذاری صورت پذیرفته است نرخ رشد جمعیتی سکونتگاه ها به سمت منفی سوق پیدا کرده است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

جدول شماره(۳) میزان سرمایه گذاری ،تعداد جمعیت و نرخ رشد سالانه سکونتگاه های روستایی بخش وراوی در فاصله سالهای ۱۳۸۵-۱۳۶۵

روستا	میزان سرمایه گذاری	رتبه در سرمایه گذاری	جمعیت			نرخ رشد	
			۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۶۵ـ۷۵	۷۵ـ۸۵
دهستان وراوی	۸۰۴۰۹.۶۹	-	۶۱۹۶	۷۲۶۵	۷۵۱۹	۱/۶	۰/۳
تل ملایی	۲۰۲.۱۸	۱۳	۲۱۶	۴۴	۳۸	-۱۴/۷	-۱/۴۵
چاه شرف	۱۳۶۶۳.۹۱	۳	۸۰۱	۹۲۲	۹۱۹	۱/۴۱	-۰/۰۳
خالده	۶۳۳۷.۸۴۵	۸	۵۲۲	۶۵۶	۶۳۷	۱.۴	-۰/۲۹
میرملکی	۶۶۶۷.۷	۷	۷۶۳	۸۷۸	۷۹۸	۱.۴	-۹/۱
شهر وراوی	۴۰۵۷۷.۶۶	۱	۲۸۱۶	۳۶۱۰	۴۰۵۶	۲/۵۲	۱/۱۷
نرمان	۱۲۹۶۰.۳۹	۴	۱۰۷۸	۱۱۵۵	۱۰۷۱	۰/۶۹	-۰/۷۵
دهستان خوزی	۳۹۴۷۹.۶۹	-	۲۹۶۹	۴۲۰۱	۴۰۹۲	۳/۴	-۰/۳
خوزی	۱۶۶۸۱.۸۶	۲	۱۴۴۷	۱۹۰۰	۲۲۷۷	۲/۴۳	۱/۸
نورآباد	۸۶۹۸	۵	۸۴۹	۱۰۵۳	۱۰۶۴	۲/۱۸	۰/۱
چاه گل	۰	۱۴	۳۸	۴۹	۳۹	۲/۵	-۲/۳
تل ملو	۷۹۲۵	۶	۱۰۰	۸۰	۶۱	-۲/۲	-۲/۶
گری خوزی	۰	۱۴	۱۸	۲۶	۱۴	۳/۷۴	-۰/۶
گودرزی	۲۵۱.۱۸	۱۲	۱۵	۲۱	۲۲	۳/۴	۰/۴۶
حاجی‌آباد ملو	۷۸۹.۹	۱۰	۵۱	۶۳	۸۱	۲/۱۴	۲/۵
مزرعه ملو	۳۰۱.۱۸	۱۱	۲۹	۳۸	۳۶	۷/۳۲	-۰/۵
چاه گزی	۴۸۳۲.۳۸۵	۹	۴۲۲	۵۰۴	۴۹۸	۱/۷۹	-۰/۱
بخش وراوی	*۱۲۷۰۴۱.۸	-	۹۱۶۵	۱۰۹۹۹	۱۱۶۱۱	۲/۱۷	۰/۰۹

*** از مجموع کل میزان سرمایه گذاری، مبلغ۷۱۵۲.۴ میلیون ریال سرمایه گذاری بین سکونتگاهی است.**

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

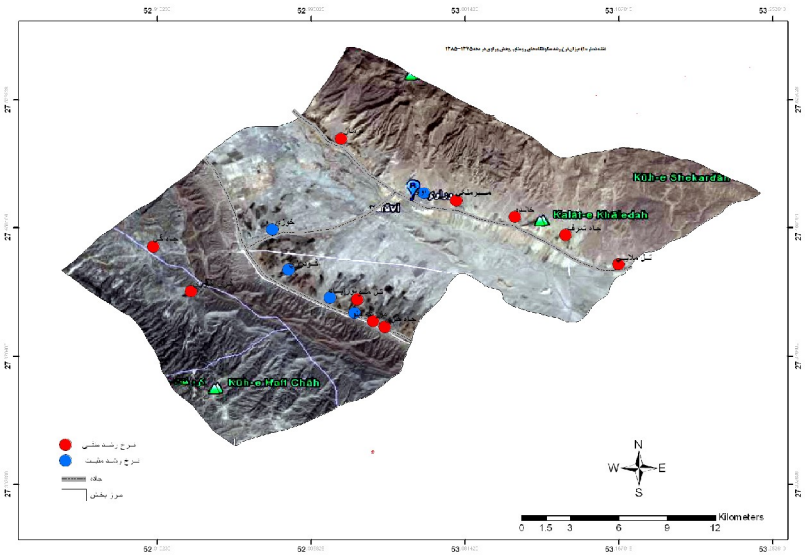

شکل شماره(۱)میزان نرخ رشد سکونتگاه های بخش وراوی دردوره ۸۵-۱۳۷۵

جدول شماره(۴) میزان همبستگی بین شاخصهای میزان سرمایه گذاری و نرخ رشد جمعیت سکونتگاه ها

شرح	میزان سرمایه گذاری	نرخ رشد ۷۵-۶۵	نرخ رشد ۸۵-۷۵
میزان سرمایه گذاری	۱	۰.۱۰۳	۰.۲۰۱
نرخ رشد ۷۵-۶۵		۱	-۰.۴۱۴
نرخ رشد ۸۵-۷۵			۱

معنا داری در سطح ۰.۰۵

جمع بندی

روستاها با توجه به نقشی که در توسعه ملی دارند از جایگاه ویژه ای در برنامه ریزی های توسعه برخوردار می باشند. به این دلیل دولت ها با انجام طرح ها و پروژه‌های عمرانی در پی ایجاد تغییر و تحولات توسعه ای و تثبیت جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی بوده اند. نتایج حاصله از این پژوهش بیانگر آن است که در دهه ۱۳۷۵-۱۳۸۵، از مجموع ۱۵ سکونتگاه موجود ۹ سکونتگاه به نرخ رشد منفی رسیده اند. از مجموع ۹ سکونتگاه دارای نرخ رشد منفی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

۵ سکونتگاه دارای رتبه های سه، چهار، شش، هفت و هشت حجم سرمایه گذاری بوده است. علاوه بر آن دو سکونتگاه دیگر نیز دارای نرخ رشد نزدیک به صفر هستند. با احتساب این دو روستا حجم سرمایه گذاری صورت پذیرفته در روستاهای دارای نرخ رشد منفی و نزدیک به صفر برابر ۵۱.۶ درصد کل سرمایه گذاری است. میزان همبستگی بین حجم سرمایه گذاری و تثبیت جمعیت سکونتگاه ها برابر با ۰.۲۰۱ است که این رقم عدم معنا داری را نشان می‌دهد. این فرایند حاکی از آن است که این مهم در محدوده مورد پژوهش محقق نگردیده است. بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و مطالعات میدانی می توان نتیجه گرفت که عمده این عدم موفقیت توجه اساسی به رویکرد های خدماتی در برنامه های توسعه روستایی بوده است و رویکرد یکپارچه مد نظر قرار نگرفته است. بنابراین تصور بهبود وضعیت روستاها تنها با توسل به اجرای چند پروژه آن هم دربرخی روستاها، نتوانسته و قطعاً نخواهد توانست موجب توسعه نیافتگی روستاها باشد. از اینرو باید رویکرد و نگرش منطقه‌ای با حاکمیت نگرش فضایی به عنوان بدیلی گزیرناپذیر، جایگزین رویکرد " مجزا نگرانه"[1] حاکم گردد ودر واقع، روستاها را با دیگر سکونتگاه های شهری (و روستایی) در سطح منطقه ای و ملی مورد توجه قرار داد. برای رسیدن به این مهم باید اهداف توسعه روستایی را در چارچوب ها وبسترهای مختلف و بر اساس شرایط عینی تعریف و تعیین کرد و این اهداف را از دو منظر علمی - نظری و عملی - اجرایی تبیین نمود.

[1]. مفهوم از مقاله دکتر عباس سعیدی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

منابع و ماخذ

۱- اوکلی، پیتر ومارسدن، دیوید؛ (۱۳۷۰)**رهیافتهای مشارکت در توسعه روستایی**، ترجمه منصور محمود نژاد، تهران، انتشارات جهاد سازندگی.

۲- جهاد سازندگی؛ (۱۳۷۲)،**گزارش عملکرد برنامه پنج ساله اول**،معاونت عمران جهاد سازندگی، تهران،انتشارات سازمان برنامه و بودجه.

۳- سازمان مدیریت وبرنامه ریزی،(۱۳۷۲) **پیوست لایحه برنامه دوم توسعه اقتصادی ،اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران**، تهران، سازمان مدیریت وبرنامه ریزی.

۴- سازمان مدیریت وبرنامه ریزی؛ (۱۳۷۲) **قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی ،اجتماعی وفرهنگی جمهوری اسلامی ایران**، تهران، سازمان مدیریت وبرنامه ریزی.

۵- سازمان مدیریت وبرنامه ریزی، (۱۳۷۸) **سند برنامه سوم توسعه اقتصادی ،اجتماعی وفرهنگی جمهوری اسلامی ایران، سازمان مدیریت وبرنامه ریزی، ۱۳۷۹-۱۳۸۳**، تهران، سازمان مدیریت وبرنامه ریزی، پیوست شماره ۲، جلد اول.

۶- سازمان مدیریت وبرنامه ریزی، (۱۳۸۲) **گزارش اقتصادی برنامه سوم توسعه اقتصادی ،اجتماعی وفرهنگی جمهوری اسلامی ایران**، تهران، سازمان مدیریت و برنامه ریزی.

۷- سازمان مدیریت وبرنامه ریزی،(۱۳۸۳) **قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی ،اجتماعی وفرهنگی جمهوری اسلامی ایران**، تهران، سازمان مدیریت وبرنامه ریزی.

۸- سازمان مدیریت و برنامه ریزی،(۱۳۸۴) **گزارش اقتصادی سال اول برنامه چهارم توسعه اقتصادی ،اجتماعی وفرهنگی جمهوری اسلامی ایران**، تهران، سازمان مدیریت وبرنامه ریزی.

۹- سعیدی، عباس، (۱۳۷۷) **مبانی جغرافیای روستایی**، تهران، انتشارات سمت.

۱۰- سعیدی، عباس؛(۱۳۷۷) **توسعه پایدار و ناپایداری توسعه روستایی در ایران**، مجله مسکن و انقلاب، شماره ۸۷، تهران، انتشارات بنیاد مسکن.

۱۱- سعیدی، عباس؛ (۱۳۸۳) **روابط شهر روستا و پیوندهای روستایی- شهری؛ بررسی ادراکی**،مجله جغرافیا، تهران، انجمن جغرافیایی ایران.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

۱۲- سعیدی، عباس؛ (۱۳۸۶)**راهنمای سطح بندی و برنامه ریزی خدماتی در چارچوب طرح تدوین راهنمای مطالعات طرح های توسعه و عمران روستایی**، تهران، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.

۱۳- سعیدی، عباس؛ (۱۳۸۳) **برخی الزامات دهگردانی در پرتو مشارکت مردمی**، مجله دهیاریها، شماره ۹، تهران، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کل کشور.

۱۴- شیرازیان، احمد؛(۱۳۷۵) **توسعه یکپارچه نواحی روستایی**، مسکن و انقلاب، شماره ۶۶ ، تهران، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.

۱۵- مرکز آمار ایران، (۱۳۶۵) **سرشماری عمومی نفوس ومسکن شهرستان لار۱۳۶۵**، تهران، انتشارات سازمان مرکز آمار ایران.

۱۶- مرکز آمار ایران،(۱۳۷۵) **سرشماری عمومی نفوس ومسکن،شهرستان لامرد ۱۳۷۵**، تهران، انتشارات سازمان مرکز آمار ایران.

۱۷- مرکز آمار ایران،(۱۳۸۵) **فایل کامپیوتری سرشماری عمومی جمعیت ،شهرستان مهر۱۳۸۵**، تهران، انتشارات سازمان مرکز آمار ایران.

۱۸- مهندسان مشاور D.H.V از هلند؛(۱۳۶۶) **رهنمودهایی برای برنامه ریزی مراکز روستایی**، جلد اول، انتشارات جهاد سازندگی.

۱۹- نظری، عبدالحمید؛ (۱۳۸۰) " **نقش برنامه‌های عمرانی در تحولات فضایی نظام سکونتگاههای روستایی استان گلستان مورد: شهرستان گنبد کاووس**"پایان نامه دکتری،دانشگاه شهید بهشتی.

Cento, Seminar, 1975: ***Islamabad, Integrated Rural Development, first pub*** .u.n.

Rondinelli .D.A, 1988: ***Applied Methods of regional analysis The Spatial Dimension of development policy***. F.pab. Westriew press.U.S.A

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

This document was created with Win2PDF available at http://www.daneprairie.com.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]